

Н. І. Козьмук,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7438-8691>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.17.77

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ЦІЛЬОВОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

N. Kozmuk,
PhD in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Security and Personnel Management, Lviv Ivan Franko National University

THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN THE FORMATION OF TARGET CAPITAL IN UKRAINE

В статті, в якості фінансової моделі забезпечення соціальних потреб суспільства, запропоновано систему формування фондів цільового капіталу, що базується на ключових принципах ендавменту. Водночас, враховуючи спірність та ризикованість впровадження західної моделі класичного (сталого) ендавмент-фонду в Україні, розроблені пропозиції щодо заснування та функціонування різних типів і видів ендавмент-фондів. Зокрема, у поточній та середньостроковій перспективі, представникам об'єднань підприємців, неприбуткових організацій, фондів, рекомендовано утворювати не сталий фонд (ендавмент), а "Фонд під спеціальний проект", "Строковий ендавмент-фонд", "Агентський фонд", "Квазіендавмент-фонд". Крім того, виокремлено переваги ендавментів, як організаційної форми благодійної діяльності, з врахуванням, що: "благодійна діяльність — добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара", згідно Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації". Також, виокремлено складові цільового капіталу, з врахуванням, що існують реальні перспективи збільшення фінансової участі підприємців у формуванні цільового капіталу.

На сучасному етапі, незважаючи на складні умови функціонування і розвитку, підприємництво виходить на провідні позиції щодо можливостей формування цільового капіталу. На нашу думку, це пов'язано із обмеженими можливостями державного фінансування благодійних проєктів, соціальних витрат, обсяг яких зростає у зв'язку з веденням бойових дій на території України. Отже, виникає потреба у пошуку та формуванні додаткових джерел покриття витрат на соціальні та благодійні цілі. Таким чином, потреба у формуванні цільового капіталу, його розширенні та використанні, виходить на передові позиції.

In the article, as a financial model for ensuring the social needs of society, a system of formation of target capital funds based on the key principles of the endowment is proposed. At the same time, taking into account the controversy and riskiness of the introduction of the Western model of a classical (permanent) endowment fund in Ukraine, proposals have been developed for the establishment and functioning of various types and types of endowment funds. In particular, in the current and medium-term perspective, representatives of associations of entrepreneurs, non-profit organizations, foundations are recommended not to form a permanent fund (endowment), but a "Special project fund", "Term endowment fund", "Agency fund", "Quasi-endowment"-stock". In addition, the advantages of endowments as an organizational form of charitable activity are

highlighted, taking into account that: "charitable activity is voluntary personal and/or property assistance for the achievement of the goals defined by this Law, which does not involve the benefactor receiving a profit, as well as paying any remuneration or compensation to a benefactor on behalf of or on behalf of the beneficiary", according to the Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations". Also, the components of target capital are singled out, taking into account that there are real prospects for increasing the financial participation of entrepreneurs in the formation of target capital.

At the current stage, despite the difficult conditions of functioning and development, entrepreneurship is taking a leading position in the possibilities of forming target capital. In our opinion, this is due to the limited possibilities of state financing of charitable projects, social expenses, the volume of which is increasing in connection with the conduct of hostilities on the territory of Ukraine. Therefore, there is a need to find and form additional sources of covering expenses for social and charitable purposes. Thus, the need for the formation of target capital, its expansion and use, comes to the fore.

Ключові слова: цільовий капітал, фонд цільового капіталу, фінансування, ендавмент, ендавмент-фонд, підприємництво, суб`єкти підприємництва, неприбуткові установи, держава.

Key words: target capital, target capital fund, financing, endowment, endowment-fund, entrepreneurship, business entities, non-profit institutions, the state.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах пандемії та війни, не дивлячись на суттєве погіршення умов функціонування, підприємництво виходить на провідні позиції щодо можливостей формування цільового капіталу. Це спричинено дефіцитом державних коштів, а отже, обмеженими можливостями державного фінансування благодійних проєктів, соціальних витрат, обсяг яких зростає у зв'язку з веденням бойових дій на території України. Таким чином, виникає потреба у пошуку та формуванні додаткових джерел покриття витрат на соціальні та благодійні цілі, а потреба у формуванні цільового капіталу, його розширенні та використанні, виходить на передові позиції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці формування цільового капіталу та ендавмент-фондів присвячені праці таких українських дослідників О. Моїної, В. Новікова, М. Рисін, Л. Шевченко. На актуальність дослідження взаємодії підприємництва з ендавмент-фондами вказують численні теоретичні дослідження та узагальнення як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці Л. Хобти, М. Копчинської, Г. Сіласте, А. Скоча, Е. Лес; вітчизняних - Л. Шевченко, Ю. Гузенка, О. Доніка, Т. Курінної, Т. Ніколаєвої, Ф. Ступака, І. Суровцевої, К. Рябова, В. Покідіна. Увагу заслуговує робота українських дослідників В. Халецького, О. Семашко, Л. Думи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Обґрунтування ролі та значущості підприємництва у формуванні цільового капіталу в умовах дефіциту державних коштів, в складних економічних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цільовий капітал, враховуючи особливості цільового фінансування, можемо визначити, як кошти, отримані підприємством для здійснення заходів цільового призначення. Серед фондів фінансування соціальної та благодійної сфери, особливе місце займають накопичувально-розподільчі фонди цільового капіталу або ендавменти. Відповідно до словника фінансових та інвестиційних термінів, "ендавмент безстроковий дар у вигляді коштів або майна, переданий організації на спеціальні цілі. Ендавменти можуть бути вкладені в фізичні активи або інвестовані з метою отримання доходу на фінансування діяльності" [1,2].

Таким чином, ендавмент представляє собою сукупність активів, пожертвованих некомерційній (неприбутковій) організації, у даному випадку вузу, з метою акумулювання, наступного інвестування та отримання додаткового доходу. Інвестиційний дохід, або яка-небудь його частина, витрачається на її поточну діяльність. Ендавменти створюються благодійником (донором), який є "зовнішнім світом" по відношенню до організації бенефіціару благодійної допомоги. Його відмінністю від звичайної благодійної організації є строго цільовий характер діяльності.

Серед переваг ендавмент-фондів, як організаційної форми накопичення цільового капіталу, можемо виокремити: залучення приватних інвестицій; недоторканність створеного цільового капіталу, витрачання тільки отриманих доходів від управління цільовим капіталом; можливість фінансування широкого переліку як соціальних, так і благодійних напрямів; прозора і більш зрозуміла структура для меценатів; зручний механізм для учасників в плані збору пожертвувань і контролю

за витрачанням коштів ендавменту; податкові пільги.

В розвинених країнах, участь підприємництва у формуванні цільового капіталу стимулюється низкою фінансових механізмів: наданням преференцій компаніям, які інвестують у людський капітал; наданням податкових кредитів [1].

Формування цільового капіталу за участі підприємств, для покриття соціальних витрат, є ключовим фактором економічних і соціальних, інноваційних трансформацій економіки країни. Налагодження ефективної взаємодії між бізнесом та державою, дозволить збільшити інвестиції, акумулювати їх та спрямувати не лише у благодійні проекти та заходи, а й у створення спільних навчально-науково-виробничих підрозділів тощо, для формування фондів цільового капіталу для конкретних соціальних, освітніх, культурних цілей та потреб держави на сучасному етапі (табл. 1).

Зокрема, в зарубіжних країнах, з метою залучення та формування цільового капіталу та альтернативного позабюджетного джерела фінансування, використовують ендавмент-фонди. Це дає можливість, представникам неприбуткових установ, для реалізації моделі класичних (сталих) ендавмент-фондів перетворитися в самостійних гравців на ринках капіталу та інвестувати кошти в цінні папери (акції, облигації), нерухомість, венчурний капітал, хедж-фонди, приватні фонди, інші інструменти фінансового ринку. При цьому, неприбуткова організація, у тому числі благодійна організація (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальна громада використовує кошти, зібрані шляхом публічного збору благодійних пожертв з використанням благодійного електронно-комунікаційного повідомлення, виключно на цілі, визначені договором, укладеним з постачальником електронних комунікаційних послуг. Використання таких коштів на фінансування адміністративних та інших витрат неприбуткової організації, у тому числі благодійної організації (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальної громади, що не передбачені договором, забороняється [4].

На нашу думку, українські представники установ, фондів, підприємницьких об'єднань, також, готові до цього, особливо, в контексті посилення ролі підприємств в додатковому фінансуванні соціальних потреб, в підготовці затребуваних спеціалістів та активізації інноваційної діяльності різних галузей економіки на сучасному етапі. Слід підкреслити, що в країнах Заходу держава активно підтримує розвиток благодійництва та меценатства, що є ключовою основою для функціонування ендавменту. Так, у Бельгії та Великій Британії передбачено стимулювання спонсорства шляхом вилучення суми, витраченої на рекламу та маркетингові операції, з обсягів, що обкладаються податком. В Австрії та Франції спонсорство трактується як маркетингові витрати компанії на рекламу, що не оподатковуються. У США

Таблиця 1. Цілі формування цільового капіталу

№	Цілі:
1.	Розвиток пріоритетних сфер: освіти, науки, культури, соціальної сфери.
2.	Соціально-економічний розвиток регіонів, розбудова регіональних науково-технологічних центрів
3.	Зростання інноваційності виробництва, перетворення його на високотехнологічне.
4.	Підвищення рівня інноваційності економіки, зростання людського та інтелектуального капіталу, зменшення залежності від фізичних ресурсів
5.	Збільшення інвестицій в фундаментальні та прикладні дослідження
6.	Розвиток пріоритетних сфер наукових досліджень, реалізація наукового потенціалу країни
7.	Розширення функцій бізнесу, участь у створенні спільних венчурних фондів
8.	Фінансування підготовки спеціалістів у відповідності до сучасних потреб галузей економіки
9.	Активізація ділової активності (шляхом надання пільг, звільнення від податків бізнес-структур, які співпрацюють з університетами), заснування нових типів підприємств
10.	Інтеграція до міжнародного благодійного простору.

Джерело: розроблено автором на основі [1, 3].

розмір добродійних пільг складає до 10% доходу компанії; з пожертв у грошовій формі можна отримати податкове вирахування в межах 50% річного доходу, з пожертв не в грошовій формі — 20—30%. В Угорщині дозволено відрахування на меценатство 7 % прибутку підприємств і компаній, Німеччині — 33,2% [5, 6].

Нами запропоновано використовувати модернізовані підходи до ендавмент-фондів в Україні, які базуються на розширеному трактуванні процесів формування цільового капіталу та напрямів його інвестування. Розширене трактування цільового капіталу, з точки зору джерел його утворення і напрямів використання, дозволить, на нашу думку, збільшити його обсяги та забезпечити цільове інвестування в соціальні та благодійні проекти, проекти інноватизації, наукові дослідження, а не лише у фінансові та матеріальні активи, як того вимагають рамкові умови сталого фонду (ендавменту) (рис. 1).

Рис. 1. Складові цільового капіталу

Джерело: розроблено автором на основі [1, 7].

Таблиця 2. Види ендавмент-фондів, які можна рекомендувати для створення в Україні в поточній та середньостроковій перспективі

Види фондів	Зміст
1. Фонд «під спеціальний проєкт»	(Special Purpose Endowment) створюється виключно для реалізації раніше визначеного проєкту, цілі якого можуть установлюватися донором або керівництвом установи.
2. Строковий ендавмент-фонд	(Term Endowment) передбачає, що всі кошти або їх частина можуть бути витраченими тільки після закінчення установленого періоду часу або настання певних подій, залежно від бажання донорів. <u>Може існувати у двох варіантах:</u> - як фонд, що передбачає поступове витрачання основної суми ендавменту (Capital Depletion); - як фонд, створюваний під покриття дефіциту оборотного капіталу (Working Capital Reserve).
3. Агентський фонд	(Agency Funds), яким управляє спеціальна організація (управляюча компанія); така організація може управляти й іншими фондами.
4. Квазіендавмент-фонд	створюється самим університетом із власних коштів під інвестиційні цілі, але функціонує на засадах ендавменту. Обмеження з боку донорів відсутні, тому установа може в будь-який момент прийняти рішення використати основну суму ендавменту.

Джерело: розроблено автором на основі [1, 8].

Ураховуючи реальні перспективи збільшення фінансової участі підприємців у формуванні цільового капіталу, можемо припустити збільшення джерел утворення і напрямів використання ендавментів. Оскільки в Україні ще не визріли умови для створення та управління сталим фондом (ендавментом), як того вимагає класична схема, коли внески (благодійні пожертви) направляються в ендавмент, створюючи недоторканий фонд, а потім інвестуються в цінні папери (акції, облігації), нерухомість, приватні фонди, розміщуються на депозити та в інструменти фінансового ринку, пропонується в поточній та середньостроковій перспективі надати можливість створювати чотири види ендавмент-фондів. Зазначені форми дозволять реалізувати соціальні, культурні, інноваційні, інвестиційні, оперативні (освітньо-господарські), реінвестиційні цілі ендавмент-фондів (табл. 2).

Як бачимо, відсутність сталого фонду пов'язано з тим, що сталий фонд цільового капіталу забороняє використовувати основну суму ендавменту, передбачає передачу капіталу в довірче управління, який потім розміщується в інструменти фінансового ринку для отримання інвестиційного доходу. Але такі умови виконати, не тільки проблематично, а й економічно складно.

Виходячи з цього, нами розроблені пропозиції та підходи до формування цільового капіталу (ендавменту), які зумовлені реальними економічними тенденціями в Україні (рис. 2).

Пропонуємо перелік пріоритетів щодо формування цільового капіталу та розвитку ендавмент-фондів в Україні в поточній та середньостроковій перспективі:

— оцінка та формування прогнозів щодо обсягів соціальних потреб суспільства на етапі війни в Україні та пост воєнний період, відновлення держави;

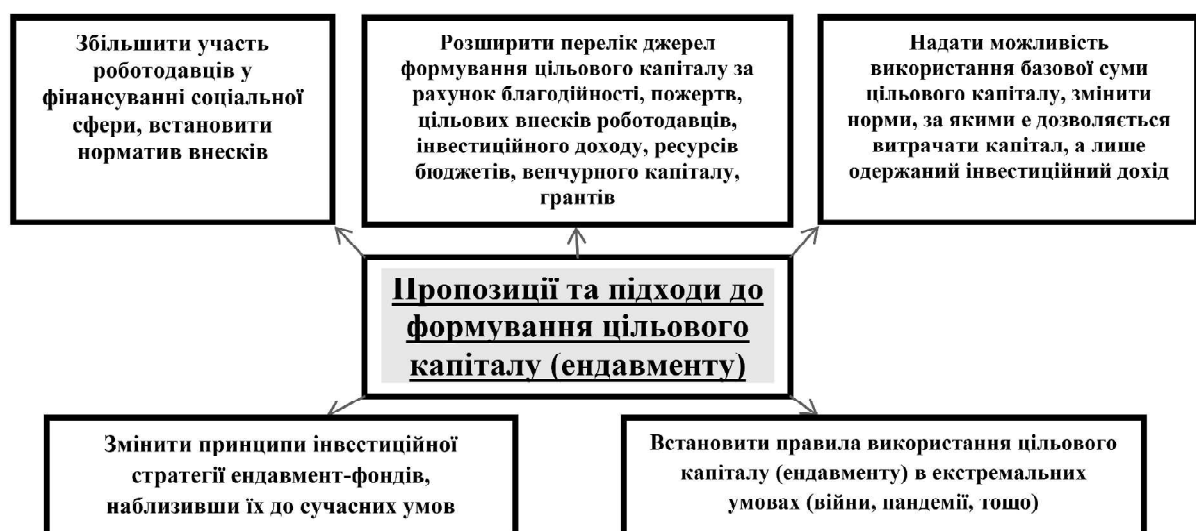

Рис. 2. Складові формування цільового капіталу (ендавменту) на сучасному етапі

Джерело: розроблено автором на основі [1, 3].

— формування середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці для відновлення держави;

— формування державного замовлення на спеціальності відповідно до дійсних потреб ринку праці та бізнес-середовища;

— інформування держави та університетів щодо потреб ринку в кваліфікованих кадрах та стосовно перспективних напрямів діяльності;

— заохочення підприємців та бізнес-організацій до проведення спільних з державою благодійних заходів;

— заснування технопарків, інноваційних фірм, венчурних фондів на базі закладів освіти з метою проведення науково-дослідних робіт;

— вдосконалення основ державно-приватного партнерства як інституціонального та організаційного альянсу між державою й бізнес-середовищем для реалізації суспільно важливих завдань;

— методичне супроводження проектів державно-приватного партнерства, розвиток ринку інфраструктурних інвестицій,

— зміни напрямів державно-приватного партнерства, нині проекти державно-приватного партнерства зосереджені в обробленні відходів (майже 50%) та зборі, очищенні та розподіленні води (32%);

— цільові замовлення на підготовку кадрів;

— спільні фундаментальні та прикладні дослідження НДДКР;

— розвиток науково-технічної бази неприбуткових установ;

— розширення міжнародного співробітництва в сфері благодійництва;

— надання офіційної інформації про інвестиційні проекти;

— посилення безпеки інвестування в цінні папери;

— збільшення частки організованого ринку;

— пільги для благодійництва;

— пільги для оподаткування інноваційних витрат.

ВИСНОВКИ

Отже, створення фондів цільового капіталу дозволить збільшити частку фінансування з боку бізнесу та роботодавців в якості цільових ресурсів для соціальної галузі, освіти, культури. Це відповідає світовим тенденціям поступового перенесення тягаря фінансування соціальних потреб, благодійних проектів на приватних інвесторів. В Україні, як і в більшості європейських країн, частка державних коштів перевищує питому вагу приватних. Додатково акумульовані кошти приватних компаній і корпорацій можуть бути спрямовані на формування фондів цільового капіталу (ендаументів) для інноватизації вищої освіти, розвитку соціальної галузі, зокрема, на допомогу соціально-незахищених верств населення, осіб, постраждалих від ведення бойових дій на території України, започаткування та розвиток благодійних проектів.

Література:

1. Магута О.В. Методичні підходи до формування цільового капіталу (ендаументу) для інноватизації вищої освіти в Україні. Ефективна економіка. 2016. № 6. С. 72—81.

2. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. Routledge. 2018. P. 176.

3. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України. Ефективна економіка. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5.06. 2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

5. Ranga M., Etzkowitz H. Triple Helix Systems: An Analytical Framework for Innovation Policy and Practice in the Knowledge Society. Industry and Higher Education Special Issue "Innovation policy as a concept for developing economies: renewed perspectives on the Triple Helix system. 2013. №27 (4). P. 237—262.

6. Leydesdorff L. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations Encyclopedia of Creativity, Innovation, and Entrepreneurship. 2013. № 18. P. 67. URL: <http://www.leydesdorff.net/th1gg2/th1gg2.pdf>.

7. Шевченко Л. Ендаумент-фонди в інвестиційній стратегії зарубіжних університетів. Україна: аспекти праці. 2015. № 1. С. 8—16.

8. Розвиток благодійництва в сучасній Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична записка. URL: <http://niss.gov.ua>.

References:

1. Mahuta, O.V. (2016), "Methods and approaches to the target capital (endowment capital) formation for the innovation of higher education in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5050> (Accessed 05 Aug 2023).

2. Etzkowitz, N. (2018), *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action*, Routledge, London, UK.

3. Semenets', Yu. (2016), "The partnership of business, government and universities as a strategic resource of innovative development of Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4798> (Accessed 05 Aug 2023).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), *The Law of Ukraine "On Charity Work and Charitable Organisations"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (Accessed 05 Aug 2023).

5. Ranga, M. and Etzkowitz, N. (2013), "Triple Helix Systems: An Analytical Framework for Innovation Policy and Practice in the Knowledge Society", *Industry and Higher Education Special Issue "Innovation policy as a concept for developing economies: renewed perspectives on the Triple Helix system*, vol. 27 (4), pp. 237—262.

6. Leydesdorff, L. (2013), "The Triple Helix of University-Industry-Government Relations Encyclopedia of Creativity", *Innovation, and Entrepreneurship*, vol. 18, pp. 67, available at: <http://www.leydesdorff.net/th1gg2/th1gg2.pdf> (Accessed 05 Aug 2023).

7. Shevchenko, L. (2015), "Endowment funds in the investment strategy of foreign universities", *Ukraine: aspekty pratsi*, vol. 1, pp. 8—16.

8. NISS (2013), "Development of philanthropy in modern Ukraine", available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodynictva-v-suchasniy-ukraini-analitichna> (Accessed 05 Aug 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.08.2023 р.